

SLOVENIJA

Uredništvo: Ljubljana, Wolfova ulica št. 12
 Naročnina četrtno 15 Din,
 za pol leta 30 Din,
 za celo leto 60 Din.
 Posamezne številke 1.50 Din.
 Za inozemstvo celoletna naročnina 90 Din

Ljubljana, 21. julija 1933.

Upravništvo: Ljubljana, Wolfova ulica št. 12.
 Poštočerkovni račun
 Ljubljana št. 16.176
 Rokopisov ne vračamo.
 Oglasi po tarifu.
 Tiska tiskarna Makso Hrovatin v Ljubljani.

V boju za slovenstvo

(Ob sedemdesetletnici Levstikovega »Napreja«.)

(Nadaljevanje.)

Njegovo dokazovanje je bilo naslednje: Za slovensko zemljo se bore Slovani, ki prebivajo tu tisočletja in hočejo samo ohraniti svoje, potem Italijani in Nemci. V Avstriji sta priznana dva politična naroda: nemški in madjarski; habsburška monarhija v svoji zaslepljenosti sama drvi v naročje Nemčiji. Z avstrijsko pogubo je prizadeta tudi naša narodnost, ki je zase premajhna in se ne moremo sklicevati na zgodovinske pravice, kakor Čehi. Zavreči moramo vsako omahovanje, pustiti lov za drobtinami in nemoško politiko, ki verjame obljubam o neki samoupravi ter odobrava protislovanska načela in naredbe. Po tej poti nam grozi usoda polabskih Slovanov: edini jez proti temu »najdemo na avstrijskem jugu v političnej solidarnosti z junaškimi brati, kateri so iste matere, istega jezika z nami«. Te misli so se »živo poprijeli tudi naši bratje Hrvatje, kar nam pričajo o vsakej priliki... »Mi ne silimo iz Avstrije, ampak trdna volja nas je, da se ne damo niti nemčiti, niti madjariti, ker tudi ne vemo, za kaj bi se dali... Mi nismo Avstriji nasprotniki, ampak nasprotniki smo tistemu življu v Avstriji, ki je Slovanstvu nasproten. Avstrija naj bode vsem svojim narodom pravična, potem bode srečna! O jezikovni enakopravnosti niti ne govorimo, ker se to ume samo po sebi. Nečemo le pisanih pravic, ampak dejanskih. Zahtevamo politično svobodo; za kosec dvomnega samoupravlja ne prodamo svoje narodnosti.

Poznejši »Slovenski Narod«, ki je namesto »Slovenskega Juga« v Ljubljani začel izhajati v Mariboru, ni sprejel v celoti Levstikovega osnutka za svoj politični program, ampak je po Sernee-Tomšičevem načrtu poleg »Zedinjene Slovenije« poudarjal samo »opravičene tirjatve slovenskih bratov v Avstriji, posebno svojih južnih sosedov Hrvatov in Srbov«.²⁵

Pomen Levstikovega programa, ki ga je poleg narodnosti opiral tudi na zgodovinske pravice, ker je med »južnimi brati« izrečno imenoval le Hrvate, je bil v tem, da je 1) politično ali državno bodočnost Slovencev družil z usodo slovanskega juga in 2) da ji je dal obliko zveze ali solidarnosti, kakor

je pisal sam. Oboje je bilo po načelih 1848. leta, kakor jih je sklenil »dalmatinsko-hrvaško-slavonski sabor« v Zagrebu, ki se ga je na vabilo bana Jelačića v imenu graškega društva »Slovenije« udeležil tudi Slovenec dr. Štefan Kočevar. Hrvaški zgodovinar in politik Ivan Kukuljević je v Gajevih »Novinah« razpravljal o sestavi južnoslovanske državne skupine na ta način, da bi posamezni deli države imeli svojo upravo, a skupen »sabor« z banom: v svobodni zvezi bi bil duh skupen, a oblike bi obdržal vsak svoje lastne.

Tako se je takoj ob početku svobode narodov glede državnega zedinjenja južnih Slovanov pravično določil način njih skupnosti: vsakemu delu svoje v okviru celote brez kulturne in politične prevlade tega ali onega nad drugim.

Levstik je postal s svojim programom med Slovenci dedič južnoslovanskega političnega izročila iz 1848. leta. Ko se je z decembrsko ustavo ministra Beusta (Nemec) po padcu Belereditijeve (češki fevdalec) federalistične ustave izpremenil februarški patent v obliki dualizma, da sta namesto ene države nastali dve: Avstrija s prevlado Nemcev in Ogrska s prevlado Madjarov, tedaj je začel Levstik v »Slovenskem Narodu« takó oster boj proti nemškemu vladnemu sistemu, kakor dotlej še nihče med Slovenci. Najprej Bach in potem Conrad, takratna deželna predsednika na Kranjskem, kakor tudi Dežman so brezuspešno po-

skušali pridobiti Levstika za vladno politiko, n. pr. kot urednika uradnega slovenskega časnika s plačo 1300 gold. na leto, in to v dobi, ko je bil brez stalne službe v »veliki zadregi«, kakor je sam pisal 1870. leta Stritarju.²⁶

In vendar je bil Levstik, ta najbolj kritični slovenski človek svoje dobe, v narodno-političnem pogledu razklan sam v sebi. Domača malost in tuja velikost sta vplivali na najboljše slovenske ljudi takó porazno, da sta jih vrgli iz enakotežja. Celó Levstik ni bil v globini svoje notranjosti samó kulturni, ampak tudi politični Vseslovan. Praktično je delal vse življenje za slovenstvo v jeziku in slovstvu, v družbenem in javnem življenju, a ob trenutkih potrtosti zaradi narodove nesreče je zdvajal nad vsem. Drugačno si ne moremo razlagati dejstva, da je niti leto po tem, odkar je širil misel o politični solidarnosti s Hrvati, zasebno v pomenku z Leveem²⁷ zagovarjal potrebo velike slovanske države, ki bi v njej žrtvoval Slovence in, ako bi imel oblast, s kanoni dal postreljati vse Hrvate in Srbe, ker je bil za zenačeno (unificirano) slovanstvo, torej tudi proti kakšni hrvaški ali srbski samostojnosti poleg ruske države ali njih avtonomiji v bodoči slovanski državi!

Za razumevanje dalekosežnosti te narodno-politične miselnosti v vsej globini in širini se moram v glavnih obrisih dotakniti osnov slovanskega vprašanja.

(Dalje prih.)

²⁶ Levstikova pisma, str. 298.²⁷ Razgovor je na osnovi Levčevega pisma Jurčiču z dne 14. aprila 1868. leta objavil dr. Ivan Prijatelj v Razpravah, IV., str. 75—76.

1914—1933

Naši nacionalisti fašistične smeri se radi sklicujejo na idealne borbe za našo svobodo ob prevratu. Zadnjič smo brali v nekem nacionalističnem listu sledeči stavek: »Oni, ki so šli skozi ječe in ogenj za Jugoslavijo, so danes istega mnenja kot leta 1914. in 1918.« Ker se v splošnih sodbah navadno meša resnica z neresnico, je prav, da si to sodbo pogledamo. Mnenja se spreminjajo po novih spoznanjih, človek sam pa ostane v bistvu isti. Če si ogledamo posamezne idejne delavce, ki so stali v sprednjih vrstah osvobodilnega gibanja, lahko ugotovimo med njimi dva značilna tipa.

Eni — in to so duhovno plitvejši med njimi — žive danes samo od spominov na ono romantično dobo. Zastali so v svojem duhovnem razvoju, brez plodne misli so, samozadovoljni se sklicujejo na svoje zasluge in so davno pozabili ali zatajili ideje, katerih zmagi se imamo zahvaliti za ustanovitev naše države. Njih nacionalizem je okorel, ne korenini več v narodu, in poleg države ne vidijo več naroda z lastnim duhovnim življenjem, a tudi ne čutijo več potrebe in dolžnosti, da bi samostojno razmišljali o pogojih lepše bodočnosti države in njenih narodov.

Gledališče

V našem tedniku letos nismo mogli posvečati gledališču tiste pozornosti, kakor bi jo želeli. Dejstvo, da sta se med sezono menjala poročevalca, še bolj pa, da smo prešli šele pozneje stalno poročevalsko vstopnico in to za D abonement, nam je vsakršno redno poročanje docela onemogočilo.

Glede na vse to se tudi v današnjem članku omejimo samo na nekatere splošne pojave v letošnji sezoni naše drame, ne da bi podali celoletni pregled umetniškega dela in uspehov režiserjev ter igralcev, kakor tudi uprizorjenih iger.

Dobri dve tretjini letošnje sezone sta se odigrali v znamenjati težke denarne krize, ki je postala proti koncu že katastrofalna. Vse redukcije plač in drugi ukrepi niso preostili težav, ki groze uničiti naše gledališče, kjer so vsakršne nadaljnje, zlasti pa še osebne redukcije docela nemogoče. Uprava, posebno pa »Združenje gledaliških igralcev« sta se trudila na vse načine — Združenje je sklicalo celo dva javna sestanka, o katerih smo že poročali — toda vse kaže, da je bil ves trud zaman in da bomo morali v jeseni odpreti gledališče v tako okrnjeni obliki, da ga ne bo mogoče več zdržati na dostojni višini. Naša javnost, posebno pa še odgovorni predstavniki, so pokazali tako malo umevanja za rešitev gospodarske krize gledališča, da moremo biti za bodočnost samo pesimisti. Kajti

razne obljube so ostale zazdaj samo lepe besede, katerim ni sledilo še nobeno večje dejanje, z izjemo ljubljanske občine, ki je pokazala še največ umevanja.

Res je sicer, da ne občuti današnje gospodarske krize samo gledališče, temveč, da jo občutijo tudi drugi javni zavodi, zlasti pa še posebno delovno ljudstvo, ki nima niti sredstev za najpotrebnejše vsakdanje življenske potrebe, vendar smo preverjeni, da bi se tudi v sedanjem času mogla in morala najti sredstva, da se obvarujejo naši največji kulturni zavodi propada, ne da bi radi tega trpelo obubožano ljudstvo. Saj vidimo vendar vsak dan, kako in koliko denarja trošijo nekateriki za nepotrebni luksuz, med tem ko stradajo množice in propadajo kulturne ustanove. Dolžnost oblasti bi bila, da brez ozira na levo in desno prisili vse takšne k socialnim dajatvam, kajti trkanje na njihovo socialno čutenje in nacionalno zavest je brez koristi in smešno.

Za reševanje gledališča so se pojavili razni načerti; koliko bi se obnesli, bi pokazala seveda šele njihova izvedba. Zavedati pa se moramo, da rešitve ne smemo pričakovati od večjega obiska, ki je mogoč le z znižanjem vstopnine, niti s spremembo uprave (dasi tudi s sedanjo v marsičem ne moremo biti zadovoljni), kamor so začeli siliti razni nepoklicanci, ki nimajo za to niti strokovne niti moralne sposobnosti, še manj pa se zavedajo odgovornosti do slovenskega gledališča in slovenske-

ga naroda. Da bi dosegli uspešnejše povečanje državnega prispevka, v današnjem položaju ni verjetno. Ostane torej edino še davek na vstopnice za kino, s katerim bi bili prizadeti samo tisti, ki za našo kulturo nimajo nobenega zmisla in ki imajo še vedno dovolj sredstev, da plačujejo precejšno vstopnino za ugoditev svojih želja po tujem »šund« in »kiču«. Precelj bi mogla (in morala!) storiti tudi banovina, katera naj bi vzela v svojo oskrbo vsaj vse izdatke za vzdrževanje obeh gledaliških poslopij in njih kurjavo. Po vsem tem bi preostala državi v glavnem le skrb za plače igralcev in uprave. To bi seveda bila samo rešitev za silo in trajno gotovo nemogoča, omogočila pa bi vsaj premostitev največjih težav v sedanosti.

Mnogo bolj kot z gospodarskim stanjem gledališča pa moremo biti zadovoljni z umetniškim napredkom naše drame, posebno še, če upoštevamo, v kako težavnem položaju so morali vršiti svojo dolžnost tako režiserji kakor igralci. Tudi repertoire je bil v splošnem boljši kot prejšnja leta, zlasti nas veseli dejstvo, da je začela uprava bolj upoštevati slovenske igre, dasi smo pogrešali tako Cankarja, kakor tudi nekatere druge slovenske starejše dramske pisatelje. Dolžnost slovenskega gledališča je namreč predvsem tudi ta, da nam v nekaj sezonah v celoti poda vsa pomembnejša dela, ki so jih ustvarili slovenski dramatik od Linharta do današnjih dni, kar bi bilo zlasti velikega vzgojnega pomena za našo srednješolsko mladino.

Kdo more trditi, da so to vredni predstavniki onega idealnega gibanja v prevratni dobi!

Drugi so, ki so vztrajali v zvestobi do velikih idej, naših voditeljic v velikanskem boju zoper stoletnega tlačitelja, ki so si ohranili svojo borbenost in so ostali nepomirljivi nasprotniki onega duha nestrpnosti, proti kateremu so se vsi svobodoljubni in zavedni Slovenci v Avstriji skupno borili in videli v njem najhujše narodno zlo.

V teh in edino v teh smemo gledati nosilce onih

velikih izročil izza dobe naših bojov za našo narodno svobodo, samo v njih vidimo vredne naslednike junakov onih dni. Ti junaki se niso borili za kako tesno politično koncepcijo v smislu naših nacionalistov, za kak tesen ideal politične nacije, ampak za konkretni cilj, da ustvarijo skupno svobodno domovino vsem trem bratovskim narodom, v kateri bi se vsi enako dobro počutili.

Skruni njih spomin, kdor jih kliče kot priče za stremljenja, ki niso v skladu s tem ciljem.

Naše učiteljstvo

(Prispevek k naši kulturni zgodovini.)

I.

Poleg duhovščine je pri nas učiteljstvo nedvomno najzanimivejši inteligenčni stan, pa naj ga pogledamo od katerekoli strani. Je razen tega eden naših najstarejših stanov in živi zaradi svoje porazdeljenosti po vsej deželi v tako tesni zvezi z ljudstvom, da si danes slovenske vasi brez učitelja niti misliti ne moremo več. Nič čudnega ni zato, če se pojavlja učitelj že od nekdaj kot jako videv činitelj naši javnosti. Že v dobi, ko komaj moremo govoriti o slovenskem profesorskem stanu ali o slovenskih juristih, nastopa učiteljstvo zelo vidno kot stan in to postojanko si je ohranilo prav do današnjega dne. V eni prvih slovenskih novel sploh, v Jenkotovem »Jepuškem učitelju«, se pojavljajo lik slovenskega učitelja, ki potem ne izgine s pozorišča prav v nobenem razdobju več, prav do Cankarjevega »Kačurja« in »Hlapcev« in Govekarja in Preglja in najmlajših.

Jako vidno vlogo je imelo pri nas učiteljstvo, odkar živimo Slovenci kot narod politično prebujen. Tega vidnega položaja se je učiteljstvo vedno samo jako dobro zavedalo. Včasih ni bilo učiteljskega lista in ne učiteljskega zborovanja, na katerem nam ne bi bilo od vseh strani odmevalo o »pionirjih kulture in napredka«, kar se ponavlja prav do današnjega dne v najrazličnejših sodobnih inačicah. Starejši rod se še prav dobro spominja, kakšen vrišč je zato nastal v tem stanu, ko so skušali razni veliki slovenski duhovi zajeti in ugotoviti

viti lik in vlogo slovenskega učitelja literarno, n. pr. Cankar v »Kačurju« in »Hlapcih«.

Tudi danes ima učiteljstvo pri nas sila važno vlogo. Sicer je ta precej drugačna, nego jo pa gledajo sami in nam jo slikajo v svojem tisku in na svojih zborovanjih, vendar postaja zlasti v zadnjih letih vnovič tako vidna in tako značilna, da se moramo res čuditi, da je naša publicistika še ni analizirala tudi za današnjo dobo.

Ta analiza se nam zdi tem potrebnejša, ker je v njem vendarle tudi toliko kritičnih in odličnih pozitivnih posameznikov, da je za naš narod naravnost neprecenljiva škoda, da se ni nikoli mogel in se še danes ne more v njem prav uveljaviti ta boljši del, temveč ga zastopajo in vodijo navadno politično najmanj samostojni ljudje.

Ker postaja učiteljsko vprašanje zaradi že poudarjene važnosti tega stanu, zlasti zadnja leta, vnovič naravnost značilno obče slovensko vprašanje, zlasti pa še značilno in važno vprašanje slovenskega izobraženstva sploh, se mi zdi nujno potrebno, da ga po dolgih letih vnovič točno analiziramo in ugotovimo, ne le zato, ker bo nudilo to bodočemu našemu kulturnemu zgodovinarju prevažen dokument, temveč tudi zato, ker spi v tem stanu nedvomno toliko idealizma, ki je pa žal do dna zgrešeno usmerjen. S tako analizo bodo le podprta stremljenja onih precej številnih kritičnih in pozitivnih posameznikov, ki se zavedajo današnje negativne vloge svojega stanu kot celote in ga iskreno žele usmeriti na druga, nova in boljša pota.

vsak hip bi mu lahko predložila kaka z lastnimi komunisti nezadovoljna država tako izmeno, ki bi se ji le stežka ognil.

Seveda bi nemškimi fašistom navsezadnje ne bilo težko, izsiliti tako izmeno s sirovim in nesmiselnim preganjanjem domačih komunistov — v tem pogledu gotovo ne bi imeli kakršnihkoli npravnstvenih ali človečnih pomislekov. Toda tudi Nemcem bi se utegnili prej ali slej predložiti kaka podobna izmena z ene ali druge strani.

Od teh ozirov je torej odvisno, če pride do izmene. Npravnstveni ali pravni pomisleki gotovo ne bodo odločali. In prav v tem je novost in v tem sta si edina fašistični in komunistični svet: da sta zahodnoevropske nazore tako o demokraciji kakor o osebnih in državljskih pravicah vrgla čez plot. Na njihovo mesto pa sta oba postavila pripadnost po prepričanju.

Ali je to preveljavljanje starih vrednot? In kakšna je vrednost novih? Ali pa je samo prehod »iz kaosa v kozmos«?

Toda, vsekako: fašizem, kakor je danes pred nami, in komunizem, kakor se skuša uveljaviti v življenju, — oba dovolj zgovorno zagotavljata, da je ves ta boj namenjen drugi boljši bodočnosti, da sta torej vsaj v svoji sedanjosti zunanji obliki zgolj prehod. Zakaj bi jima ne verjeli?

Več samozvesti

Pričujoči aktualni sestavek je priobčilo »Koroški Slovenec« v letošnji 24. številki. Sestavek je tako resničen in v svoji načelni osnovi tako splošno veljaven, da je vreden, da ga bere in sliši kar največ naših ljudi. Naj bi bil v boju proti naši malomarnosti in še bolj malodušnosti korak naprej.

Uredništvo.

V splošnem smo Slovenci ali bolje rečeno Slovani narod, kateremu je dana neka posebnost, po kateri se močno razlikujemo od drugih neslovenskih narodov. Ta posebnost je v tem, da nam je tuje vsako nacionalno sovraštvo in da odklanjamo obenem vsak medli in blede internacionalizem.

Zgodovinarji nas imajo zato za mlad narod, katerega bodočnost še nastopi, ko se umaknejo slabotni rešilni poizkusi starikavih in izživetih germanskih in romanskih narodov. Tudi pri velikih močeh našega časa vedno zopet srečujemo besede, ki govorijo o globokem spoštovanju do Slovanov, ki da bodo nositelji in graditelji prihodnjega stoletja.

Živimo nedvomno v dobi narodnega prebujanja. Narodom se je zahotelo večje samostojnosti in močnejšega razmaha. Po svetovni vojni se je miselnost okoli naroda in njegove svobode močno spremenila v prilog narodnosti misli. Pred svetovno vojno n. pr. svet ni poznal vprašanj narodnih manjšin in ne nadrejenosti kulturnega sožitja narodnih delov nad dolžnostmi do posameznih držav, v katerih so se nahajali. Tako smemo trditi, da je v zadnjih desetletjih pridobila narodnostna misel na vsebini in veljavi. A že se kažejo razlike pri posameznih narodih. Dočim je opaziti predvsem pri Italijanih in Nemcih, da so segli prav do narodnih skrajnosti — do fašizma in hočejo podrediti svoji nacionalni zavesti vse dolžnosti do cerkve, do narodnih manjšin in sosednih narodov, ostaja Slovanom zavest, da se ni dobro borili proti nadnaravnemu redu ali vsaj proti mednarodni vzajemnosti. To našo lastnost imajo nekateri za slabost in nam očita, da smo nenarodni in brez-

Izmena — lastnih državljanov za tuje

Ruski carji so že deloma v 18. stol. vabili v svojo državo nemške kmete in jih naseljevali v južnih predelih Rusije, ki so jih izpraznjevali premagani Tataři. Ti kmetje so si ustvarili precej dober tvorni položaj, kar na rodovitni zemlji in spričo podeljenih svoboščin ni bilo težko. Seveda so se ti premožni kmetje boljševiskemu izenačevanju najbolj vztrajno in najdalje upirali in se mu pač še upirajo, če in kolikor morejo. Boljševiki so jim pobrali zemljo, kot »kulakom« jim kajpada ne dajejo volilne pravice, in tako se potikajo ti nekdanji premožni kmetje po Rusiji za delom in koščkom kruha, kolikor jih ni odgnanih na prisilno delo v severne gozdove.

Seveda moledujejo ti kmetje — okoli 1.300.000 jih je — za pomoč pri svojih rojakih v Nemčiji. Nekemu Brunu Tanzmannu je prišlo na misel, da bi jih zamenjali za nemške komuniste, češ, Rusija ima vse polno državljanov, ki hočejo k nam, mi pa imamo prav tako vse polno državljanov, ki jim je delovna Rusija vzor. Misel je povzela tudi »Deutsche Allgemeine Zeitung«, glasilo nemških

nacionalcev. Med tem se vrše v Nemčiji shodi in predavanja za preganjane rojake. Spričo sovražstva narodnih socialistov do komunistov na eni in spričo brezobzirnosti, s katero preganja Staljin v Rusiji vsak odpor najbrž ne bo težko, ustvariti v Nemčiji nastroj za tako izmeno.

Drugo vprašanje je, kaj poreče Staljin. Nacionalnih pomislekov se ne bo imel, saj je načeloma komunistična država nenarodna, ne glede na to, da Nemci pri Rusih nikoli niso bili priljubljeni. Prav tako ne more imeti pravnih pomislekov, kajti prav Staljin je tisti, ki je uvedel v javno pravo novost: izgon nevšečnih lastnih državljanov (Trockij). Razen tega je razglasil pred dvema letoma, da je Zveza socialističnih sovjetskih republik domovina dotlej brezdomovinskega proletariata.

Če bo torej Staljin imel pomisleke proti taki izmeni, bodo povsem druge vrste. Predvsem bi s tem zelo oslabil propagandno moč komunistične internacionale v zahodni Evropi, kjer so ji bili vprav nemški komunisti poglavitna opora. Nadalje bi lahko postala taka izmena nevaren prejudic:

Zadovoljivo je bilo rešeno letošnje leto tudi vprašanje režiserjev, od katerih zagotavljata C. Debevec in B. Kreft kot predstavnika mlade gledališke generacije nemoten razvoj in dvig slovenske gledališke umetnosti. Največja peza pa je ležala brez dvoma na igralcih in igralkah, ki so kljub prezaposlenosti dokazali tako lepe uspehe in tak napredek, da tudi v tem lahko upamo na uspešen razvoj.

Po vsem tem vidimo, kako močno je hotenje večine naših igralcev po izpolnitvi in poglobitvi, in zato je še tem bolj naša dolžnost, da pravočasno in z vsemi sredstvi, ki so nam mogoča, opozorimo javnost in oblast, da tudi onadva storita svojo dolžnost in očuvata naše gledališče, ki je pokazalo toliko življenske sposobnosti in sile, propada, in mu zagotovita vsaj najnujnejša sredstva za zdrav in nemoten razvoj.

—vek.

Zgodovina moje smrti

Premnogi se najbrž še spominjajo, da je l. 1931 Italijan Lauro de Bosis priletel iz Francije nad Rim, odkoder je stresel v mesto 400.000 letakov protifašistične vsebine. Ko je bil njegov aeroplan spet nad morjem, so ga Balbove strojnice potopile.

Pred kratkim so Bosisovi francoski prijatelji izdali njegovo dramo »Ikar« in pa »Zgodbo moje smrti«, ki jo je napisal, preden je odletel v Italijo.

»Zgodbo moje smrti« prinašamo v prevodu. Francoski pisatelj Romain Rolland je o Bosisu napisal te-le besede:

Lauro je sovražil vse lažnive pisarje, katerih lažnivo poslanstvo naj bi obstajalo v tem, da daleč proč od sveta in akcije varujejo misel — in svojo dragoceno osebo. Ni si delal puhlih iluzij o napredku, ki se bo izvršil sam od sebe, o pravic, ki ji ni za zmago. Vedel je, da pravica ne bo ustvarila zmage, ampak da bo zmaga pokazala ljudem, kje je pravica. Na ta način je izpremenil idealizem iz sanjarstva, ki slepo veruje v svoje pravice in pri tem miruje, v heroizem akcije, ki bo svetu vsilil zmago pravice.

In tole je Bosisova povest in napoved lastne smrti:

Jutri ob 3. uri se bom na nekem travniku azurne obale sestel s »Pegazom« (tako se imenuje moj aeroplan). Dvignila se bova in zletela nad Rim sejat besede svobode, ki so že 7 let prepovedane kot zločin. In po pravici, če bi bile dovoljene, bi v nekaj urah razrušile fašistično tiranijo. Vsi režimi na svetu, celo afganistanski in turški, dovoljujejo podanikom več ali manj svobode, fašizem edini mora uničevati misel, da se ohrani. Človek mu ne more očitati, da kaznuje vero v svobodo in zvestobo ustavi huje ko očetomor: edino na ta način se more obdržati. Ne očitamo mu, da je brez procesa deportiral tisoče državljanov in da je v 4 letih razdelil 7000 let ječe: kako bi mogel vladati svobodnemu ljudstvu, če ga ne bi teroriziral

s črno posadko 300.000 najetih morilcev. Fašizem ne more izbirati: če se le malo postaviš na njegovo stališče, moraš z apostolom Mussolinijem izjaviti: svoboda je gnil okostnjak. Če le malo želiš njegov obstoj, moraš odobriti Matteotijev umor, nagraje njegovim morilec, uničenje vseh italijanskih časopisov, opustošenje Crocejeve hiše, milijarde, izdane ovaduhom in agentom-provokaterjem, z eno besedo Damoklejev meč, ki visi nad glavo vsakega državljana.

Nemogoče je, občudovati fašizem in hkrati tarnati nad njegovimi nasilstvi. Obstajati more samo z nasilstvi. Njegova nasilstva so njegova logika. Poveljevanje morilcev in klobuta Toscaniniju sta pogoj njegovega bitja. Govorili so, da je bil Matteotijev umor zmota. S fašističnega stališča je bil naravnost genialna poteza. Govori se, da fašizem ravna napačno, ko z uničenjem izvablja priznanja iz jetnikov: če hoče živeti, ne more delati drugače. Inozemsko časopisje bi moralo to že zdavnaj uvideti. Če želiš, da bi postal fašizem miren in človeški, želiš hkrati njegovo popolno likvidacijo. Fašizem je to razumel, in Italija je že sedem let velika ječa, v kateri otroke uče, da morajo oboževati verige in pomilovati tiste, ki so prosti. Mladi ljudje dvajsetih let se ne spominjajo drugačnega ozračja. Matteotijevega imena skoraj ne poznajo. Od 13 leta naprej so jim ubijali v glavo, da ima človek samo tiste pravice, ki mu jih država milostno da. Premnogi v to verujejo. Mit, da jih je Mussolinij rešil boljševizma, brez nadaljnega ve-

narodni. In nedvomno je tudi naša krivda, da sicer odklanjamo nacionalne fašizme, a se vse premalo zavedamo velike moralne vrednote, ki jo vsebuje prava narodna zavest.

Na tej rani, na kateri boleha velik del slovenskega rodu, smo bolni tudi mi koroški Slovenci. Toliko imamo že priznanj celo od sosednih Nemcev, da zaničujejo vsakogar, ki zataji svojo narodnost in si nadeva tujo obleko, isto nam priznava cerkev in ves sodobni kulturni svet! Mi pa se kljub temu ne moremo in tudi čestokrat nečemo otresti sramu pred domačim, narodnim svetom. Kričimo v besedi, da smo narodni, a naša dejanja sama pobijajo naše besede. Vzemimo primer: naše šolsko nudi ponekod naravnost katastrofalno sliko. Mladina se ponemčuje s prvim dnem, latinice

je zavestnozlobno ne uče, da je nezmožna slovenske pisave in slovenskega branja. Vajena ali bolje dresirana z nemško besedo, pisavo in številko ti izstopi iz šol s popolnoma nezadostnim uspehom, ne zmožna, da se izobrazuje naprej vsaj v nemških, kaj šele v slovenskih knjigah. V očigled tem vnebovpijočim šolskim razmeram bi narod, ki se polno zaveda svojih po božji in človeški postavi danih pravic, segel — če treba — po najradikalnejšem sredstvu šolskega strajka in prepovedal otrokom obisk šole dotlej, da izsili pravično reformo šolskega pouka. In ni nikogar na svetu, ki bi mu smel odreči to pomoč v sili, še najmanj država, ki mu za dolžnosti, katere mu nalaga, nikakor ne sme odrekati njegovih pravic! — Koliko je v nas prave narodne zavesti?!

ša edina skrb. To je edina točka programa, ki nas danes zanima in take stranke si danes želimo, ki nam bo pomagala rešiti to vprašanje! Sem pridite vsi, ki ste dobre volje in poštenih rok, da skupaj delamo. Tisti bo naš človek in tista stranka bo naša, ki nas povede iz tega našega nečloveškega položaja.

Sicer nismo, ampak vendar...

Nemški fašizem

označuje stari, liberalno demokratični, ugledni angleški dnevnik »Manchester Guardian« takole:

Nemška narodnosocialistična revolucija je prav za prav protirevolucija. Likvidirala je weimarsko republiko, vendar pa ni obnovila monarhije. Danes ni v Nemčiji liberalca, socialista, pacifista, celo komunista ne, ki bi se ne čutil olajšanega, če bi se na kak način vrnila predvojna Prusija, ki je bila navzlic svojemu militarizmu strpnostnejša, kot Hitlerjeva diktatura. Stanje in duh sedanje Nemčije označuje najbolje samomor: Oberfohren, stara nemška nacionalista.

V preroškem prividu je rekel Nietzsche, da je zmaga 1871. leta poraz nemške civilizacije. Toda njegovo prerokovanje se je spolnilo šele zdaj, ko so prevzeli narodni socialisti oblast. Po 1871. letu je zginila preproščina stare Prusije, na njeno mesto pa je prišla nasilna doba Viljema, ki se izraža v tisti arhitekturi, da je videti Berlin kakor mesto vojašnic, okrašenih z odlikovanji, in ki jo spremlja bučni pomp Wagnerjevih oper. Ni slučaj, da je Hitler odredil, naj se ob prvem sestanku državnega zbora izvajajo deli Lohengrina. Ko se je Nietzsche boril zoper Wagnerja, se je boril zoper tisto Nemčijo, ki je danes pmagala. Nietzschejeva študija o Wagnerju je več, kakor kritika, je oster in sijajen napad na svetovni nazor, ki ga je štel za barbarsko nevarnost za evropsko nasledstvo grško-rimske kulture.

Nemški srednji stan je bil najmočnejša opora tega naziranja. Zmagoslavje Hitlerja pomeni zmago srednjega stanu, njegov vlom v zahodno kulturo, ki ji je Nemčija do nedavno pripadala. Stara, aristokratska, polfevdalna, kapitalistična Nemčija je bila premagana 1918. leta, vendar še ni bila uničena. Po prevratu 1918. leta se je združila s srednjim stanom, da uniči pridobitve revolucije. Med tem pa se je zbral srednji stan v nacionalnem socializmu in prevzel njeno gospodujočo vlogo. Danes jo že celo potiska v podrejen položaj, nižji kakor ga je imela v weimarski republiki. To izpričuje zapiranje pruskim junckerjem, razpuščanje nacionalističnih organizacij, ustavljanje listov, kakor »Deutsche Allgemeine Zeitung«. V Nemčiji ni revolucija požrla svojih otrok, ampak protirevolucija je požrla svoje starše. Konservativci, ki so se igrali s fašistično mislijo, so se igrali z orožjem, ki uničuje nje same.

Čeprav je bila nemška republika tako različna od cesarske Nemčije, se vendar ni dotaknila zapovednosti nemške kulture, potem ko jo je očistila nekaterih barbarskih izrastkov in ji dala nov element strpnosti in jasnosti. Doba republike je bila edina doba v sodobni nemški zgodovini, ko genij vsaj ni bil preganjan, če ga niso razumeli. Hitlerjeva doba pa pomeni mrtvilo za nemško poezijo in filozofijo. Ni slučaj, da se je že za te kratke dobe Hitlerjeve vlade popolnoma spremenila nemška književnost in umetnost. Da označuje ta sprememba globok padec, ne more nihče zanikati, kdor ima čut in zmisel za umetnost. Tudi ni slučaj, da so sežigali knjige na grmadi. Hitlerjev boj ne gre samo zoper nekatere knjige, slike, politične ustanove, ampak tudi zoper razum, ljudskega duha, genija in svobodo. Takega napada ne bi mogla zvršiti niti nemška aristokracija, niti delavstvo, ampak edino le srednji stan. Za dobe republike so bili prvič Židje, socialisti in katoličani ravnopravni z drugimi Nemci, prvič je bila v Nemčiji svoboda, pravica in socialni napredek. Toda to republiko je vzdrževalo edino delavstvo, ki ni imelo drugega orožja, kakor splošno stavko. Ko so mu to orožje odvzeli, je bila republika premagana.

Gospodarstvo in kultura

Češki tedenski časopis »Demokratický Střed« piše v svoji predzadnji številki med drugim tudi to: »Mednarodna trgovina ne posreduje samo izmenjave gmočnih dobrin, vzporedno z njo se izmenjujejo tudi kulturne vrednote — trgovec je pionir kulturnega napredka. Pripadniki narodov, ki so našli pot drug do drugega v znamenju mirne ureditve trga, se medsebojno zblizujejo, uče se medsebojnega spoštovanja in razširjajo te spoznatke v svoji domovini. Tako ustvarjajo atmosfero, v kateri se ne more razviti sovraštvo do drugih narodov in pripravljajo tla skupni evropski kulturi. Zavest te skupne evropske kulture bi mogla zelo pozitivno vplivati na londonsko gospodarsko konferenco.«

Širite in naročajte naš tednik!

OPAZOVALEC

Jurčičev „narodni madež“

V recenziji 5. štev. letošnjega »Doma in sveta« je zaključil L. G. svoje poročilo o Breznikovi »Casnikarski slovenščini« s temile besedami: »Vendar pa je v tej majavosti Jurčičevega značaja (mešanje drugoslovanskih besed v slovenščino!) iz skrajnosti v skrajnost, kjer je hotel na vsak način odrediti slovenstvo za ceno političnega združenja, a narodni madež, kakršnega ne bi nikoli zagrešil naš veliki Prešeren« (Slovenec, 28. VI.). Niti dr. Breznik niti Jurčičevo ravnanje ne daje za to nobenega povoda. Prvi nam je v navedeni razpravi docela objektivno naslikal, kako je Jurčič v sedemdesetih letih pr. st. politično kolebal in kako je tudi njegov jezik veren odsev tega kolebanja. Niti ene besede ni rabil, s katero bi nas vsaj malo upravičeval za sklep, do kakršnega je prišel L. G. Še več, dr. Breznik nam je celo izrecno podal »ključ do razumevanja celotnega Jurčičevega jezika« (str. 262) in konec razprave, kolikor je objavljene, tako jasno kaže, da je Jurčič pisal zopet čistejšo slovenščino, brž ko je »odnehal oni grozni pritisk, ki so ga Slovenci čutili od leta 1871.« (str. 263). Tako gleda preteklost objektivni znanstvenik — in kaj je iz tega naredil L. G.? Če je Jurčič v tistih letih, ko je bil že ves politik, rabil druge slovanske besede, in sicer vzporedno s svojo politično orientacijo, mu tega danes pač ne moremo šteti v bogve kakšen greh. Tako so tedaj delali, lahko rečemo, vsi naši pisci, zlasti pa še politiki. Kdor le nekoliko pomisli na tedanje obupno stanje Slovencev, na njihovo notranjo slabost in iskanje zunanje opore kjerkoli, bo Jurčičevo »majavost« prav lahko razumel. Pa če bi bilo njegovo omahovanje res nekaj, kar bi mogli obsoditi, ali moramo takoj zagrabiti najtežje besedo? »Narodni madež« je renegatstvo, zlorabljanje javnih pozicij v sebične namene in pod., toda mešanje inoslovanskih besed (poudarjam: ne le srbskohrvaških!) v slovenščino v Jurčičevih časih — zato je izraz ne samo krivičen, marveč žaljiv in kaže popolno neumevanje preteklosti! Ne prenašajmo svojih vsakdanjih simpatij in antipatij v zgodovino, marveč učimo se rajši iz nje za sedanost in priznali bomo radi, da je Jurčičeva podoba radi takih stvari prav tako čista kot doslej!

Čudno je tudi, kje je L. G. našel razloga za trditve, da je bil Jurčič pred 1870 »majav«, da je bil pripravljen »brez pomisleka... prepustiti slovenski jezik in književnost«, da je imel »nenaraven entuziazem za zatajevanje vsega domačega« itd.? Če bo tako »brez pomisleka« črnil in »tajil«, mu kmalu ne bo nič več ostalo!

J. N.

lja. Toda ne mislite, da se bo Italija dala prevrati! Režim sam nam dokazuje, da je velika večina prebivalstva protifašistična: dokazuje nam s strahom, ki mu ga vzbuja vsako šepetanje in z besom, s katerim kaznuje vsako svobodno misel. Močnim režimom se ni treba zatekati k takim sredstvom.

Od junija 1930 sem vsakih 14 dni razpošiljal pisma strogo ustavnega značaja, kjer sem priporočal, naj se vsa opozicijska sporazuma z ozirom na dan, ko se bo fašizem skrušil. Pobuda je prišla ob pravem času, in pisma so začela krožiti v tisočih. Pet mesecev sem vodil delo čisto osamljen, vsakih 14 dni sem odposlal 600 pisem s podpisom Narodne zveze in prosil, da naj vsak naredi 6 prepisov. Na nesrečo je policija v decembru, ko sem moral odpotovati v inozemstvo, aretirala dva prijatelja, ki sta se zavezala, da bosta za moje odsotnosti oddajala pisma na pošto. Mučili so ju in obsodili na 15 let ječe. Enega izmed njiju, Marija Vinciguerra, enega najboljših italijanskih pisateljev, umetnostnih in književnih kritikov, so celo noč (decembrsko noč), bolnega kakor je bil, pustili popolnoma gola na terasi policije. Nato so mu odšteli toliko udarcev, da je na eno uho popolnoma oglušel, vrgli ga v ječo 2 m², kjer ni bilo stola, da bi sedel, odkoder so mu vsako jutro odnesli posteljo. Radi protesta tujih časopisov in vplivnih angleških in ameriških politikov so jima položaj nekoliko izboljšali. Mussolini je šel celo tako daleč, da jima je obema ponudil svobodo, če podpišeta vdanostno pismo, kar pa sta zavrnila. (Dalje prih.)

Jugoslovenščina

V listih beremo, da je izdal inž. Štolfa knjigo: Sofer in samovozač.

Samo tri besede o stvarnem naslovu knjige, — pa nam pričajo, kako pod vplivom jugoslovenske žurnalistične zgubljaljo nekateri posluš za naš jezik in kako se s tem odtujujejo naši kulturi in našemu ljudstvu. Seveda velja to le za tiste, ki črepljejo svojo splošno izobrazbo zgolj iz političnih dnevnikov.

Gotovo, tudi vozač je slovenska beseda in ima svojo bitno upravičenost poleg poštenega, dobrega voznika, vsaj toliko časa, dokler ne zginejo s sveta vozači, ta nadlega in nevarnost za vse mirne popotnike in sprehajalec.

Kajti vsak Slovenec, tak namreč, ki pozna naš jezik v njegovem notranjem bogastvu in ki zna tudi govoriti v njem, loči med voznikom in vozačem. Praviloma so namreč v slovenščini samostalniki na -ač, -aš, tudi na -in in -uh zaničljivega, maličkega pomena. Če govori torej Slovenec o vozniku, plavalcu, pripadniku, tedaj ima v mislih ljudi, ki so se v svojem delu ali stanju obnesli, ki so mu dorasli. Če pa govori o vozaču, plavaču, pajdašu, tedaj ga že s končnico stvarno ali moralno odklanja.

Ali pa morebiti g. inž. Štolfa sploh ne računa na voznike, ki naj se uposobijo iz njegove knjige, ampak samo na vozače, ki jih tudi proučevanje njegove knjige ne more dvigniti iz zvrsti nerodnih, promet in javno varnost ogrožajočih vozačev med spretno, prave voznike.

Če je mislil seveda tako, naj šteje vsaj on pričujoče besede, ko da bi sploh ne bile napisane.

»Slovenija« hoče postati glasnik vseh stremeljenj, težčih se duhovni svobodi in pravi demokraciji, po zbiranju in zenotenju naših sil v borbi za trajne pogoje našega obstoja. Kdor je z nami enakih misli, ga prosimo, da se spomni svojih dolžnosti

Je za stranko — ni za stranko...

»Kmetiski list« piše:

»Med mirno podeželsko ljudstvo prihajajo glasovi, da se nam zopet obetajo nove stranke. Razni stari in novi politiki ustanavljajo vsemogoče »jugoslovanske«, »nacionalne«, »socialne«, »socialistične« in bogsigavedi še kake stranke. Obetajo se nam celo pravcati fašisti z ricinovim oljem, s skopljenjem in z bombami in granatami.«

Vse to pa »Kmetiskemu listu« ni všeč. Pravi, da je videti, ko da bi nekateri radi pokopali 6. januar, da pa je bil njemu mir, ki je sledil 6. januarju, »tako dobrodošel in potreben«.

In še nadalje razpreda svoje misli:

»Čutimo, kdo z nami pošteno in socialno misli. Zahtevamo pravo demokracijo in svobodo. Stojimo na stališču ustave in zakona. Smo za splošen postopen razvoj in napredek. Vidimo edino rešitev kmeta v tem, da se mu dá čim najvišja gospodarska in spletna izobrazba. Smo pa proti vsakemu nasilju, posebno fizičnemu, pa naj že pride od Petra ali Pavla, z desne ali leve. Vse to smo sami sprevideli. Zato ne rabimo nobenih strank več in nobenih novih pogovov.«

»Mi rabimo absoluten političen in strankarski mir, da se s poslednjo silo in zbranih misli posvetimo danes za nas edino važnemu vprašanju gospodarskega obstoja. Vse drugo nas prav nič več ne zanima.«

Vendar pa se da tudi s »Kmetiskim listom« pogovoriti, če že ni drugače:

»Vrednost našega dela in pridelka je padla na ničlo. Nasprotno pa so cene vsem onim potrebščinam, ki jih moramo kupovati, v porastu. Ta dvojna cena je ona oš, okrog katere se danes vse vrti. Ta dvojna cena je naše nezadovoljstvo in na-

MALI ZAPISKI

D. S. Merežkovskij:

Napoleon

(46. nadaljevanje.)

Prepovedan list.

Minister za notranje stvari je prepovedal uvažati in širiti v naši državi list »Nezavisna hrvatska država«, ki izhaja v Berlinu.

Zveza bojevnikov razpuščena.

Bivši slovenski vojaki so osnovali Zvezo bojevnikov, ki se je zelo razširila in štela do 50.000 članov. To zvezo je dne 15. t. m. razpustila banska uprava, in sicer z obrazložitvijo, da je po svojih pravih nepolitična, da pa so njeni funkcionarji na zborovanjih na Žalostni gori pri Preserju, v Crngrobu in na Žalostni gori pri Mokronogu imeli govore politične vsebine.

† Josip Predavec.

Podpredsednik nekdanje Hrvatske kmečke republikanske stranke Josip Predavec je bil te dni umorjen. Ustrelil ga je neki kmet, baje iz maščevanja. Dne 16. t. m. so pokopali Predaveca na zagrebškem pokopališču Mirogoju. Položili so ga v grobnico, kjer so pokopani Stjepan Radić, Pavle Radić in Barsariček. Mrtvaškega spreveda se je udeležila velikanska množica kmetov in delavcev. V sprevodu so nosili okoli 100 vencev.

Mnogo kmetov je bilo v narodnih nošah. Ob grobu je govorilo kakih deset govornikov.

Koroški deželni zbor proti fašistom.

Koroški deželni zbor je pred kratkim razveljavil vsakršne mandate narodnih socialistov. O tej seji, ki je zanimiva zaradi tega, ker sta glasovala tudi oba slovenska poslanca za razveljavljanje, poroča »Koroški Slovenec« med drugim:

Poročevalec dr. Zeinitzer je poudarjal, da je v interesu države, da se onemogoči delovanje stranki, ki hoče narediti iz Avstrije kolonijo Prusije in ki se pri tem poslužuje bomb in granat. Začudenje je bilo splošno, da se je Landbund izrekel proti tej postavi, ko ima ta stranka vendar v zvezni vladi svoje zastopnike; na Dunaju je Landbund proti narodnim socialistom, v Celovcu pa je zanje. Landbundu sta se pridružila oba vse-nemca in od Heimatschutza dr. Lakomy. Za postavbo so glasovali vsi krščanski socialisti, vsi socialdemokrati, dva od Heimatschutza in oba naša poslanca. Vodilo je naša poslanca tudi dejstvo, da so narodni socialisti v Nemčiji poteptali demokracijo. Ne more se dovoliti, da bi pri nas vživali dobrote demokracije, ki bi jo izrabljali tako dolgo, dokler ne bi postali dosti močni, potem pa bi pogнали vse, kar ne bi bilo v njihovih vrstah. Takoj po sklepu te postave se je seja prekinila. V začetku nadaljevanja seje je predsednik deželne-ga zbora razglasil postavbo, ki je s tem stopila v veljavo.

Preveč dobrin ali — premalo?

Angleški dnevnik »Daily Herald« poroča, da so se sporazumele Združene države, Kanada, Argentinijska in Avstralija, da zmanjšajo pridelek žita, in sicer za 15%. Ta sporazum naj bi veljal dve leti. Pritegnila bi se tudi Rusija in druge države, ki izvažajo žito. Ruski komisar za zunanje stvari je že pristal na to. Ameriškim predstavnikom so uvozne države že obljubile, da znižajo carino.

Vredno je zapisati take vesti. Danska uničuje goveje meso. Brazilija kavo. Amerika kuri s pšenico. Java uničuje sladkor.

Ljudje pa nimajo dela in strajajo...

Uro po odhodu o. Vignallija je sklical svoje zaupnike in jim rekel:

»Umiram. Ostanite zvesti mojemu spominu, ne zatemnite ga z ničimer. Posvetil sem vsa dobra načela, prelil sem jih v svoje zakone, v svoja dela... K nesreči so bile razmere sirove in silile tudi mene k sirovosti v pričakovanju boljših časov. Toda prišli so neuspehi; nisem mogel oslabiti loka, in Francija ni dobila svobodnih naprav, katere sem ji namenil. Vendar me ne obsodi, ker pozna moje namere ter ljubi moje ime in moje zmage. Ostanite tudi vi eno s Francijo, ne izneverite se naši slavi... Izven tega je vse sramota in pogin!«³⁰

Kdor tako govori, — se ničesar ne kesa.

Zadnja dva dneva je zelo trpel, bil žalosten, se premetaval, gorel v vročici; ko si je gasil žejo s studenčnico iz doline Geranije, je ponavljal vselej, prav ko da bi se bil komu zahvaljeval:

»Dobro, jako dobro!«

Bledel je o bitkah:

»Stengel, Desaix, Massena!... Glej, odločena je zmagaga... Hitreje, hitreje v napad! Zmagamo!«³¹

Po noči od 4-ga na 5-ga so vsak hip pričakovali konca. Zunaj je bučal vihar. Montholon je bil sam s cesarjem. Ta je nekaj bledel, pa tako nerazločno, da ga ni bilo mogoče razumeti. Na mah je vzkliknil:

»Francija... vojska!«

Vzdignil se je in skočil iz postelje. Montholon ga je hotel udržati, toda ta se je začel z njim boriti, in oba sta padla na tla. Umirajoči mu je tako stisnil vrat, da bi se bil kmalu zadušil in da ni mogel klicati na pomoč. Nazadnje so v sosedni sobi zaslišali ropot, prihiteli, vzdignili ju in ločili ter položili Napoleona v postelj. Ni se več gibal. Zadnjič je vzkripela tista sila, ki je prevrnila svet.

Ves dan je ležal, kakor mrtev; samo na obrazu se mu je videlo, da se še vedno vojskuje, veliki Vojščak, z zadnjim sovražnikom — Smrtjo.

K večeru je vihar utihnil. Ob peti uri devetinsirideseti minuti je z utrdbe Jamestownske trdnjave zagrmel top, ki je oznanjal večer. Sonce je zašlo — Napoleon je umrl.

Njegovo telo so položili na ozko pohodno postelj in pokrili z modrim vojaškim plaščem; ob stran so mu deli meč in na prsi razpelo.

Mrtvi njegov obraz se je pomladil, postal je podoben obrazu Bonaparta, prvega konzula.

Ko so se podčastniki angleške posadke v Longwoodu poslavljali od cesarjevega trupla, je rekel eden izmed njih svojemu malemu sinu:

»Le dobro ga pogledaj, to je največji človek sveta.«³²

Pokopali so ga v dolini Geraniji, pri studencu, pod tremi vrbami žalujkami.

Lowe se je sprl s Francozi zaradi nagrobnega napisa: »Napoleon« ali »Bonaparte«; niso se mogli zediniti, in gomila je ostala brez imena. Morebiti je tudi bolje tako: tu je ležal več, ko Bonaparte in več, ko Napoleon, — Človek.

»Želim, da bi moj prah počival na bregovih Sene,« — ta želja se mu je spolnila. Toda morebiti ima prav njegov pevec Lermontov: cesarjeva senca koprni

po vročem otoku pod nebom daljnih dežel,
kjer stražil ga je ko on nepremagljivi,
ko on veliki ocean,

in kjer je nad njegovo brezimensko gonilo migljalo so-zvezdje Križa. V življenju tako ni razumel, ali morebiti je razumel v smrti, kaj pomeni križ.

Sam Napoleon ni zase nikoli molil, ali zdi se, da je najbolje končati povest o njem z molitvijo:

Gospod, daj mir duši svojega preminulega hlapca Napoleona v bivališču pravičnih.

NAPOLEON — ČLOVEK.

Napoleonovi sodniki.

Usodni izvrševalci zapovedi neznane.
Puškin.

Pokazati obraz človeka, dati pogled v njegovo dušo — to je namen vsakega življenjepisa, »življenja junaka«, po Plutarhu.

Napoleon v tem zmislu ni imel sreče. Ne, ker bi bili malo pisali o njem — narobe, toliko, kakor niti o enem človeku naše dobe. Baje je napisano štirideset tisoč knjig, a koliko jih še bo. In ne smemo reči, da brez koristi. Neskončno mnogo vemo o njegovih vojnah, politiki, državi-ništvu, zakonodavstvu, upravi; o njegovih ministrih, maršalih, bratih, sestrah, ženah, ljubicah, in celo nekaj o njem samem. In kar je najbolj čudno: čim več vemo o njem, tem manj ga poznamo.

»Ta veliki človek postaja vedno bolj nepoznan«, pravi Stendhal, njegov vrstnik.¹ »Zgodovina Napoleona je najbolj neznana izmed vseh zgodovin«, pravi naš vrstnik Leon Bloy.²

To se pravi: v dobi več ko sto let je »neznano« Napoleon narastla.

Da, kakor je to čudno, Napoleon je pri vsej svoji slavi neznan. Štirideset tisoč knjig — štirideset tisoč gomilnih kamnov, a pod njimi »neznani vojščak«.

Morebiti izvira to iz tega, ker po Heraklitovi besedi »ne prideš do konca duše, če prehodiš vso pot, tako je globoka«. Zakaj mi še duš svojih bližnjih ljudi ne poznamo, — celo svoje lastne duše ne.

Ali pa morebiti njegove duše sploh ni mogoče ujeti s knjigami: gre skozi, kakor voda skozi prste? Njena skrivnost se samo pogloblja pod preskušajočim pogledom zgodovine, kakor zelo globoke in prozorne vode pod žarki obsevnika.

Da, neznano je Napoleona izvira tudi odtod; pa vendar ne samo odtod. V tujo dušo ne ponikneš, toda mogoče je priti do nje ali iti mimo. Zdi se, kakor da hodimo mimo Napoleonove duše.

Spoznavati tujo dušo se pravi, ocenjevati jo, tehtati jo na tehtnici lastne duše. A čigava duša ima tehtnico za tako težo, kakor Napoleon?

»Z ničimer ne morem primerjati čuvstev, ki so me obhajale v navzočnosti tega mogočnega bitja«, se spominja neki vrstnik, niti ne prevelik njegov častilec, prej tožnik.³ Tak je bil vtisk vsakogar, ki se mu je približal, prav tako prijatelja, kakor sovražnika: morebiti pa to niti ni veličina, a čisto gotovo neizmernost, neprimerljivost njegove duše. Med nami je, kakor Gulliver med Liliputanci.

Z malimi očesci, ki povečujejo kakor drobnogledi, vidijo Liliputanci vsako stano Gulliverjeve kože, toda njegovega obraza ne vidijo; zdi se jim kakor strašna, motna zaplata. Z malimi lakti lahko izmerijo njegovo telo z matematično natančnostjo; toda ne morejo se zamisliti, začutiti v tem telesu.

Tako se tudi mi ne moremo začutiti v Napoleonovi duši. Ali prav to je potrebno, če naj jo spoznamo: če nisi videl tuje duše od znotraj, je ne spoznaš.

Zdi se, da je en sam človek mogel pravilno presojati Napoleona, kot enak enakega, — Goethe. Kar je Napoleon v dejanju, to je Goethe v motrenju: oba sta urejevalca kaosa — revolucije. Zato stojita pri vratih iz ene sobe v drugo, iz srednjega veka v našo dobo, drug nasproti drugemu, ko dve velikanski kariatidi.

»V Goethejevem življenju ni bilo večjega dogodka, kakor to najresničnejše bitje, imenovano Napoleon«, pravi Nietzsche.⁴

»Napoleon je podoba sveta.« — »Njegovo življenje je življenje polboga. Lahko bi se reklo, da ni ugasnila niti za trenutek svetloba, ki ga je razsvetljevala; zato je njegovo življenje tako živožarno. Svet še nikoli ni videl in morebiti tudi ne bo nikoli videl nič podobnega.«⁵ Taka je sodba Goetheja — Napoleonu enakega. Za nas neenake pa je stvar z njim še vse težja, kakor za Liliputance z Gulliverjem. Tu ni razloček med dušami samo v veličini, rastu, količini, ampak tudi v kakovosti. Drugačn o dušo ima, kakor ljudje, — druge vrste. In zato tudi navdaja ljudi s takim nerazumljivim, nič zemeljskemu podobnim, kakor nadnaravnim strahom.

»Strah, s katerim nas navdaja Napoleon«, pravi gospa Staël, »prihaja od posebne dejavnosti njegove osebnosti, ki so jo skusili vsi, ki so se mu približali. V svojem življenju sem srečala ljudi, vredne spoštovanja in preziranja; toda v vtisku, ki ga je napravil name Bonaparte, ni bilo nič, kar bi spominjalo na prve ali druge.« — »Kmalu sem opazila, da njegove osebnosti ne moremo opredeliti z besedami, ki jih po navadi rabimo. Ni bil ne dober, ne hudoben, ne milosrčen, ne krut v tistem zmislu, kakor drugi ljudje. Tako bitje, ki nima sebi podobnega, ni moglo niti vzbujati, niti občutiti sočutja; bil je ali več ali manj, ko človek: njegova vnanost, um, besede — vse je nosilo na sebi pečat neke tuje bitnosti.«⁶

»Svetu je bil tuj. Vse v njem je bila skrivnost«, je domel Napoleon sedemnajstletni ruski deček Lermontov, ki ga ni nikdar videl. »Najresničnejše bitje«, ki je prišlo na svet ko nihče, vladar sveta — »svetu tuj«. — »Moje kraljestvo ni od tega sveta«, bi bil mogel reči tudi on, čeprav seveda ne v tem zmislu, kakor je bilo to nekoč rečeno.

To »drugo dušo« v sebi spoznava tudi sam. »Vedno sem sam sredi ljudi«, prerokuje celo svoje življenje nikomur znani sedemnajstletni poročnik Bonaparte.⁷ In pozneje, na višini moči: »Nikomur nisem podoben; ne sprejemam nikakih pogojev.«⁸ In o državniku — o samem sebi: »Vedno je sam, na eni strani, a na drugi je ves svet.«⁹

Ta »druga duša« ne straši, ne odbija samo ljudi, ampak jih tudi privlači. Navdaja jih zdaj z ljubeznijo, zdaj s sovraštvom. »Vsi so me ljubili in vsi sovražili.«

Božji poslanec, mučenec za človeštvo, novi Prometej, pribit na skalo Sv. Helene, novi odrešenik; in razbojnik izven zakona, korziški ljudojed, apokaliptična žival iz brezna, Antikrist. Menda se nista še za nobenega človeka tako borila ljubezen in sovraštvo. Preveč bleščeči so nasprotni žarki, ki se križajo na njegovem obrazu, da bi ga mogli videti. Ali se pač vidi sam?

»Tisočletja minejo, preden se ponove take okoliščine, kakor moje, in dvignejo drugega človeka, podobnega meni.«¹⁰ To pravi brez prevzetnosti, ali pa je njegova prevzetnost tako podobna ponižnosti, da ju skoraj ne ločiš.

³ Thiébauld, Mémoires, IV. 259.

⁴ Nietzsche, Götzendämmerung.

⁵ Goethejevi razgovori z Eckermannom.

⁶ M-me de Staël, Considération sur la Révolution française, III. 26., IV. 18.

⁷ Masson, Napoléon, 5.

⁸ Rémusat, Mémoires, II. 112.

⁹ Ibid., 231.

¹⁰ Lacour-Gayet, Napoléon, 576.

³⁰ Antommarchi, II. 107.

³¹ Ibid., II. 105.

³² Masson, I. c. 487.

¹ Stendhal, Vie de Napoléon, 2.

² Léon Bloy, L'âme de Napoléon, 1920, 7.